

www.alvraddarna.se

ÄLVRÄDDAREN 2022

STRÖMMANDE VATTEN – LEVANDE LANDSKAP

VAD VILL VI GÖRA MED JURIDIKEN?

Sjön som gav sitt liv / Utan Vatten, inget liv! / Svartälven /
Waterkeeper Alliance / Bernt Moberg / Sjön Yxern

ÄLVRÄDDAREN 2022

INNEHÅLL

- 3 **LEDARE:** *Christer Borg*
- 9 **ÄLVRÄDDARNAS ÅRSMÖTE 2022**
- 10 **SJÖN SOM GAV SITT LIV**
Gunnar Westrin
- 14 **SJÖN YXERN**
Tino Åberg
- 15 **UTAN VATTEN, INGET LIV!**
Richard Löwall
- 16 **WATERKEEPER ALLIANCE – KONFERENS I WASHINGTON**
Richard Löwall
- 18 **SVARTÄLVEN**
Henrik Bergqvist
- 22 **BERNT MOBERG –MILJÖ- OCH NATURPRISTAGARE**
Jenny Olsson
- 24 **VAD VILL VI GÖRA MED JURIDIKEN OCH VART VILL VI KOMMA?**
Margaretha Svenning
- 30 **SPONSORER**
- 31 **GILLAR DU ÄLVRÄDDARNA?**

Framsida: Pont Aven, vistelseort för målaren Gauguin och hans konstnärsvänner i slutet av 1800-talet. Atlantlaxen går de få kilometrarna från havet och hit, sedan finns flera vandringshinder i en mycket fin kulturmiljö. Läs mer om detta under hösten på vår hemsida!
Foto: Christer Borg/Margaretha Svenning.

ÄLVRÄDDAREN utges av Älvräddarnas Samorganisation med ett nummer årligen. Manuskript, debattinlägg, brev etc är mycket välkomna. Foton, kartor och illustrationer är synnerligen önskvärda.

Medlemskap

Enskild medlem: 300:-/år
Äldre/ynge: 150:-/år (tom året man fyller 20 och från 65 år/pensionär)
Familjemedlemskap: 400:-/år
Stödjande organisation: 500:-/år
Ordna ditt medlemskap via autogiro:
<http://www.alvraddarna.se/medlem/>

Sätt in pengar på vårt plusgiro 73 65 73 - 7

Glöm inte att ange namn, postadress, telefon och e-postadress så att vi kan skicka meddelanden och vår alltid lika högtintressanta Älvräddaren till dig!

Sponsoring

Kontaktperson: Christer Borg
christer.borg@alvraddarna.se
070-684 74 31

Donera

Vi är tacksamma för alla donationer, stora som små!
Älvräddarna har även SWISH 123 471 82 43

Minnesgåvor

Älvräddarna har under årens lopp mottagit gåvor från anhöriga och vänner till människor som gått bort. För oss är dessa gåvor mycket värdefulla bidrag till vårt arbete med våra strömmande vattendrag. När vi mottar gåvor skickar vi ett minnesbrev till begravningsbyrån, som sedan ser till att de anhöriga får dessa. Vi brukar också skicka ett tackbrev till de anhöriga som de får efter begravningsceremonin. Brevet är utformat på ett stilrent och vackert sätt och oftast brukar de som skänker en gåva lägga till en sista hälsning i minnesbrevet. Gåvorna sätts helst in på vårt **Plusgirokonto 73 65 73-7** och där anges vilka som skickat gåvan. Det går också att sätta in via **Swish 123 471 82 43**.

I samtliga fall skickar ni den sista hälsning som ni vill ha med i minnesbrevet till minnesbrev@alvraddarna.se. Har ni frågor kring detta vill vi helst att ni skickar dessa till e-postadressen ovan, eller att ni ringer Christer Borg på 0706-84 74 31

Redaktion, kansli, huvudadress och medlemsregister

Älvräddarnas Samorganisation,
Stantorsgatan 6, 915 31 Robertsfors

Kansli: Jari Toivanen,
Mail: jari.toivanen@alvraddarna.se
Medlem/adressändring: medlem@alvraddarna.se
Övriga ärenden: info@alvraddarna.se
tel: 070-305 22 58

Ordförande

Richard Löwall
Stantorsgatan 6, 915 31 Robertsfors
070-274 94 95
richard.lowall@alvraddarna.se

Grafisk design och produktion

Tomas Transten
tomas@grafiskahuset.se

Tryck

Åtta.45

STORT TACK till alla som bidragit med texter och bilder i Älvräddaren!

Välkommen till Älvräddaren 2022!

Sommaren 2022 är den första sommaren under den långa period av omprövningsprocesser, kallad NAP, som enligt plan ska pågå till år 2037. De första ansökningarna för "moderna miljövillkor" lämnades in 1 februari 2022 till domstol, och de sista ska lämnas in september 2037. NAP står för "nationell plan för omprövning av vattenkraft".

Christer Borg. Foto: Margaretha Svenning.

DÄRMED ÄR inte effekterna av omprövningarna slut. Tiden från att en verksamhetsägare lämnar in sin ansökan till det att åtgärder i form av fiskvägar eller ökad minimitappning har skett och ordnats ute i verkligheten kan vara upp till tio år, ibland ännu längre. Det beror på dels att domstolarna har väldigt många extra mål att hantera under dessa femton år, dels beror det på hur komplexa målen är. Som snabbast kan en ansökan ge ett tillstånd som vinner laga kraft, vilket betyder att tillståndet blir gällande, och dessutom får genomslag i verkligheten ta runt tre till fem år. Oftast begär den som söker omprövning en arbetstid på minst 5 år. Detta därför att det kan ta tid att få tag i entreprenörer och konsulter som har rätt kompetens, och vissa arbeten ska ske under vissa förhållanden i vattendraget som kanske inte inträffar i tillräcklig tidsomfattning varje år.

Ovan förklaring är en bra grund också till att förstå att

den kritik mot omprövningarna som framförts från politiskt håll, exempelvis från riksdagens Miljö- och jordbruksutskott, med krav på paus i processerna inte har något att göra med elpriserna under vintern 2021-2022. De högre priserna hade mest att göra med yttre faktorer som gaspriser i Europa och ett mer integrerat elsystem med andra länder. Dagens omprövningar får heller inte genomslag på elpriser förrän tidigast runt år 2025-2028. Om vi också tar med i beräkningen att de flesta vattenkraftverk som omprövas under de första tio åren är småskaliga kraftverk med liten effekt på elsystemet kan vi dra slutsatsen att en mer märkbar påverkan på elsystemet och elpriserna inte kommer att märkas förrän om många år. Merparten av de storskaliga kraftverken omprövas senare och genomförda miljöanpassningsåtgärder i verkligheten, kommer märkas tidigast från år 2035 till 2045.

ELPRISERNA I DAG påverkas alltså inte av miljöanpassningen av vat-

”

Elpriserna i dag påverkas alltså inte av miljöanpassningen av vattenkraften som startat i år. Först om 13 till 23 år kommer alltså de miljöanpassningsåtgärder som sker under perioden fram till 2045 få genomslag som eventuellt kan påverka elpriserna.

tenkraften som startat i år.

Först om 13 till 23 år kommer alltså de miljöanpassningsåtgärder som sker under perioden fram till 2045 få genomslag som eventuellt kan påverka elpriserna. Då ska man också ha i minne att rapporter, bland annat från det norska institutet Sintef, visar att Sverige år 2050 kommer att ha 4,5 till drygt 6 TWh mer elproduktion i befintlig vattenkraft beroende på

förändrad nederbörd. Klimatförändringarna som sker nu ger ett varmare klimat med mindre behov av uppvärmning i bostäder och industri och med mer nederbörd, detta oavsett vilket scenario från IPCC som forskarna använder. Resultaten från rapporten, som handlade om det nordiska elsystemets sårbarhet i en förändrat klimat, baseras på att alla andra parametrar som dämmningsgränser, installerad effekt och mycket mer är lika som idag.

EFTERSOM INTE ens de mest optimistiska miljöarbetare tror att miljöanpassningarna i svensk vattenkraft kommer att ta så mycket som 4,5 TWh elproduktion i anspråk, innebär det att omprövningarna enligt NAP inte kommer att ge en minskad nettoelproduktion. Detta även om vi miljöanpassar den storskaliga vattenkraften. Klimatförändringarna både ger mer vattenkraft och dessutom minskat behov av el på grund av stigande temperaturer. Vill du läsa mer om omprövningarna rekommenderar jag dig att ladda ner förra årets nummer av Älvräddaren och läsa ledaren där. Du hittar den på <https://alvraddarna.se/press/alvraddaren/>.

UNDER DE ÅR som ligger framför oss kommer Älvräddarna att delta aktivt på olika sätt i vattenkraftsfrågan. Både i domstolarna med stöd av vår talerätt enligt Århuskonventionen men också genom påverkan av politiken. Eftersom vi anser att även den storskaliga vattenkraften ska miljöanpassas, måste systemet med omprövningarna enligt NAP göras om lite grann. Det finns helt enkelt ingen rimlig anledning att de runt 300 största kraftverken, som står för mer än 95 procent av produktionen och nästan 100 procent av elnätsregleringen, ska slippa

undan en alldeles självklar miljöanpassning. Ingen annan bransch eller industrigen har sluppit undan på det vis som regering och riksdag nu planerat för den storskaliga vattenkraften. Det enda giltiga argumentet för att de ska slippa är företagsekonomiskt. Ur älvräddarnas perspektiv är detta ett felaktigt legalt styrmedel. De stora kraftbolagen vill naturligtvis producera så mycket som möjligt och därmed uppfylla de gängse ekonomiska kraven enligt både aktiebolagslagen och deras egna bolagsordningar. Att frivilligt miljöanpassa kraftverk och därmed minska intäkterna med aldrig så lite ligger helt enkelt inte i deras intresse. Såsom NAP-prövningarna är utformade så gynnas vattenkraftsbolagens ekonomiska intressen. Men vare sig klimat eller elsystem kräver minskade miljökrav på den storskaliga vattenkraften.

DET ÄR DÄRFÖR det är så viktigt att vattenkraftverken precis som all annan industri måste anpassa sig till den sedan 1970-talet gällande juridiska normen att vill man som bolag exploatera miljö för vinnings skull, så måste man också ta miljöhänsyn. Lagarna gäller och

”

Det är därför det är så viktigt att vattenkraftverken precis som all annan industri måste anpassa sig till den sedan 1970-talet gällande juridiska normen att vill man som bolag exploatera miljö för vinnings skull, så måste man också ta miljöhänsyn.

saken regleras via omprövningarna enligt NAP. Vår regering och riksdag har samtidigt bestämt att alla undantag från huvudregeln i vattendirektivet inte bara kan utan måste användas. Huvudregeln innebär att unionens vattenförekomster ska uppnå god ekologisk status till 2027 om det inte finns legala skäl för medlemsstaterna att besluta om undantag. Vår regering har gjort undantagen till regel. Ett

Utsläpp från Kaunis Iron AB till Muonio älv i strid med gällande tillstånd.

Dr Margaretha Svenning, miljöjurist och Christer Borg, generalsekreterare på huvudförhandling i Svea Hovrätt om Lobonäs kraftverk i Loälven, biflöde till Voxnan, mot vattenkraft skyddad älvsäck.

bakvänt sätt att implementera det kanske viktigaste naturvårds- och miljödirektivet från EU i våra svenska vatten. Det är inte fritt valt arbete för medlemsländerna att se till att dess vattenförekomster uppnår god ekologisk status utan faktiskt ett juridiskt bindande miljömål som faller ut från vårt EU-medlemskap.

I DOMSTOLARNA kommer vi att bevaka att ansökningarna för omprövning innehåller adekvata miljöanpassningar men också att villkoren är satta på ett sätt som gör det möjligt för både ägare och tillsynsmyndigheter att kunna följa upp verksamhetens miljöpåverkan framöver. Helst ser vi att de som har möjlighet att avveckla sina verksamheter frivilligt gör det. Vi kommer givetvis att ett antal år i förväg ta kontakt med de småskaliga som ska in med ansökningar för att visa vilka ekonomiska förutsättningar som finns vid en avveckling via ett nytt stöd. Vattenkraftens miljöfond har inrättats av de åtta största kraft-

bolagen och ger möjligheter för alla ägare till kraftverk att söka bidrag till omprövningsprocesserna. Generellt kan man säga att de ger 85 procent av alla kostnader som är förknippade med omprövningen och 95 procent av den produktionsförlust man får vid miljöanpassningen. Det vatten som rinner igenom fiskväg eller som en minimitappning i tidigare torr naturfåra kan inte samtidigt rinna genom turbinerna. Därför uppstår en minskad produktion, som ägaren alltså får 95 procent av som ett engångsbelopp efter att de fått ett nytt modernt miljö-tillstånd för sin verksamhet och åtgärderna är genomförda.

Det fina i kråksången är att de kraftverk som producerar maximalt 10 GWh vilket motsvarar 2/3-delar av en modern vindkraftsturbin nu också har fått möjlighet att avveckla sina verksamheter med samma villkor. Möjligheten träffar kanske 1 400 eller lite fler av Sveriges totalt 2 100 vattenkraftverk. 95 procent av produktionsförlusten när man avvecklar

ett kraftverk närmar sig faktiskt marknadsvärdet på kraftverket eftersom det är de framtida intäkterna som till största delen sätter marknadsvärdet på ett kraftverk.

VI KOMMER givetvis att också i fortsättningen försöka komma ut med information kring varför det är viktigt med levande ekosystem i våra vattendrag och sjöar. Det kommer att ges mängder av tillfällen under denna långa period av omprövningar, eftersom både fiskvägar och utrivningar av dammar alltid skapar rubriker i lokalpressen. Är vi med och förklarar finns alltså en given situation att ta vara på genom att upplysa och lära människor om vikten av miljöanpassningar och på vilket sätt det kan gynna de som bor i närheten av vattnen. Det handlar inte bara om mer fisk och bättre sportfiske, utan också allmänt välmående. Forskning visar att människor som uppfattar sin omgivning som lite eller inte alls miljöpåverkad mår bättre.

Under året 2021 till våren 2022 har vi i Älvräddarna varit delaktiga i en mängd mål. Dels har vi börjat delta i de som lämnat in sina ansökningar enligt NAP, se ovan. Men det finns också mängder av andra sedan tidigare redan påbörjade mål som vi deltar i som part. Jag tänkte lite kort berätta om några av dem nedan och på vilket sätt de är viktiga för Älvräddarna.

YXERN

Men ett mål som vi inte deltagit i aktivt som part i domstol men däremot som ”coach” och informationslämnare är målet om Yxern, som kämpen Tino Åberg berättar lite om på annan plats i årets Älvräddaren. Yxern är Kalmar läns största insjö men trots det relativt okänd för många där den ligger ”mitt i skogen”. Den

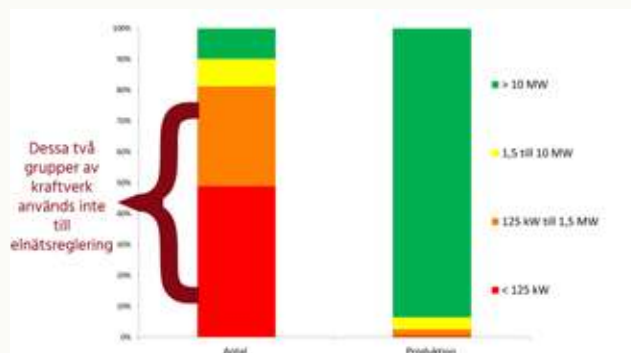
har massor av öar, enligt vissa 365 stycken. Det finns mycket lite bebyggelse i närheten av sjöns stränder, men i södra delen finns däremot fina våtmarker med rikt fågelliv. Storlom, fiskgjuse och häger är exempel på en mängd arter som trivs i Yxern. Fisklivet domineras av gädda, abborre, siklöja och storvuxen gös.

Det lyckliga slutet på den juridiska kampen om Yxern är ett mycket bra exempel på hur viktigt det är med lokalt engagemang. Utan Tinos stora insatser som främst handlat om att väcka uppmärksamhet kring det galna i att förstöra en hel sjö för snudd på ingen elproduktion alls hade denna segern inte vunnits.

Under 1930-talets sista år genomfördes en reglering av sjön till förmån för nedströms liggande vattenkraftverk. Samtliga kraftverk som njuter förmånen av att få vatten på ett onaturligt vis är småskaliga och har därmed liten eller ingen betydelse för elsystemet i stort. Vattendomen från 1938 gör att Yxern tillåtits att regleras med en amplitud på nästan tre meter. Den extra elproduktion som ges av regleringen jämfört den naturliga avrinningen är så liten att det är fullständigt orimligt att detta får pågå. Skadorna på sjön, som i vissa delar helt

Installerad effekt kontra produktion.

De röda är i storlek bilmotor och står för 0,2 procent av vattenkraftens elproduktion.

Sveriges vattenkraft, antal inom varje grupp och produktion. De som gynns av Yxerns katastrofala reglering ligger samtliga 5-7 stycken inom den röda eller orangea gruppen, dvs extremt små med ingen som helst reglernytta. Data från SOU 2013:69. Bild: Christer Borg

torrlagts många år, är stora.

Men nu har en omprövning av tillståndet skett genom att Vimmerby och Västerviks kommuner engagerat sig. Kommunernas engagemang bygger till extremt stor del på älvräddaren Tino Åbergs enträgna arbete genom åren. Sedan 2014 har arbetet varit intensivt och självklart har vi i Älvräddarna hjälpt till, bland annat genom att reda ut hur gamla domar fungerar och hur man kan göra för att få nya domar på plats. Den 25 maj 2022 kom så slutligen domen som gör att regleringsdammen i Yxerns södra del nu får rivas ut.

DET LYCKLIGA slutet på den juridiska kampen om Yxern är ett mycket bra exempel på hur viktigt det är med lokalt engagemang. Utan Tinos stora insatser som främst handlat om att väcka uppmärksamhet kring det galna i att förstöra en hel sjö för snudd på ingen elproduktion alls hade denna segern inte vunnits. Yxern hade förmodligen varit förstörd i flera decennier till. Att vi som organisation fungerar och kan lyckas med våra mål beror på lokala förmågor och deras engagemang. Jag hoppas att Tinos arbete

kan vare en ledstjärna för många andra. För om inte du reagerar och engagerar dig, med vilken rätt kan du då kräva att andra ska göra det?

DOMEN FÖR Yxern ska bara vinna ”laga kraft”, det vill säga eventuella överklaganden ska först hanteras i Svea hovrätt, om de ens anser att de ska ta upp en överklagan till prövning. Men utgången är given, en ansökan om utrivning av damm ska alltid godkännas enligt Miljöbalken. De flesta vet nog inte att Miljöbalken inte i första hand är en rättighetslagstiftning för exploatörer, utan en miljölagstiftning som ställer krav på den som vill exploatera miljö. Den enda paragrafen av rättighetskaraktär är 11 kap. 19 § och gäller just dammutrivningar. Att det är så beror på att staten inte kan tvinga någon att ha kvar en vattenverksamhet som är behäftad med straffsanktionerat underhållsansvar. Vill man bli av med sin damm så har man rätt att bli av med den. Stort grattis till Yxerns alla kämpar!

I ANDRA FALL har Älvräddarna deltagit aktivt även i domstol. Sunnerstaholms kraftverk i Voxnan,

Badasjöarna i Värmland liksom Malta i Uvån, Sävars kraftverk i Sävarån, där också Kroknäs kraftverk ligger, Ejforsen i Fulan i Dalarna och Silverdalen i Emån är några exempel på domstolsmål där vi deltar eller har deltagit. I fallet Sunnerstaholm har domstolen avslagit Fortums begäran om ”renovering” av kraftverket och ökad avledning av vatten utan att samtidigt erbjuda miljöanpassning. Jag och Margaretha Svenning, Dr i miljö rätt, deltog för Älvräddarna och genomförde en ”analog” presentation under huvudförhandlingen, till skillnad från Fortum som visade PowerPointbilder som brukligt är. Vi köpte en stor burk med plastpärlor, såna som barnen använder till att göra pärlplattor. 5 000 pärlor fick representera Sveriges totala elproduktion från vattenkraften. En (1) pärla motsvarade elproduktionen från Sunnerstaholms kraftverk, och genom att beskriva hur man skulle behöva skära av en fjärdedel av denna enda pärla, runt en millimeter, demonstrerade vi hur stor del av Sveriges elproduktion som skulle gå ”förlorad” om Fortum inte bara ansökte om renovering av kraftverket utan också en rimlig miljöanpassning. Domstolen uppskattade uppenbarligen vår presentation och även en av de tekniska konsulterna hos Fortum log när vi med teatermänér visade alla församlade hur lite el vi pratade om. Självklart tog mark- och miljödomstolen också till sig vad både länsstyrelsen i Gävleborg och Kammarkollegiet tyckte, så vi ska inte ta åt oss hela äran. Men roligt var det, det tyckte de flesta. Och också tydligt.

KROKNÄS I Sävarån är en gammal historia, som har vissa likheter med Lobonäs kraftverk i Loån, biflöde till Voxnan. Om Lobonäs kan du läsa lite här:

Olof Palme i möte med arga älvräddare på 1970-talet. Bild från Kampen om Älvarna, Älvräddarnas Samorganisation.

darna.se/okategoriserade/lobonas-en-lang-historia/. Likheterna med Kroknäs är att båda kraftverken har byggts ut i en mot vattenkraft skyddad sträcka. Skyddet återfinns i 4 kap. 6 § Miljöbalken och emanerar från det skydd som vissa älvar och sträckor av älvar och åar hade redan genom dåvarande lagen om hushållning med naturresurser. Skyddet var ett svar från regeringen på de mycket stora protester som uppstod i kölvattnet av de stora utbyggnaderna av storskalig vattenkraft efter andra världskriget. I och med att dåvarande statsminister Olof Palme sa nej till utbyggnad av Vindelälven 1970, blev protesterna mot en total utbyggnad av samtliga älvar i Sverige gigantiska. 1992 utsåg Carl Bildt våra nationalälvar, Torne-, Kalix-, Pite- och Vindelälven. Men exakt samma skydd finns i massor av andra älvar och åar, till exempel Sävarån. 2010 skickade dåvarande ägaren av Kroknäs kraftverk in en anmälan till länsstyrelsen i Västerbotten om mindre förändringar och rensningar i utloppskanalen samt byte av turbin. Efter att jag blivit kontaktad av en lokalt boende kontaktade Älvräddarna i sin tur länsstyrelsen och begärde tillsyn av ombyggnaden. I själva verket hade ägaren byggt ett helt nytt kraftverk på platsen med en avled-

”

Det hela hamnade så småningom i mark- och miljödomstolen, där ägaren sökte tillstånd i efterhand för genomförda åtgärder. Domstolen godkände detta, trots att det alltså generellt är förbjudet att bygga ut vattenkraft i skyddade sträckor.

ning av vatten som vi menar är nästan tio gånger större än i det gamla kraftverket från 1930-talet. Även detta är en likhet med kraftverket i Lobonäs i Dalarna.

DET HELA hamnade så småningom i mark- och miljödomstolen, där ägaren sökte tillstånd i efterhand för genomförda åtgärder. Domstolen godkände detta, trots att det alltså generellt är förbjudet att bygga ut vattenkraft i skyddade sträckor. Givetvis överklagades

detta av Älvräddarna och även av Kammarkollegiet. Målet gavs prövningstillstånd i Svea hovrätt, Mark- och miljööverdomstolen, främst därför att Mark- och miljööverdomstolen ansåg att mark- och miljödomstolen hanterat målet felaktigt vid sin prövning och genomfört huvudförhandlingen på fel sätt. Målet har nu återförvisats till mark- och miljödomstolen som alltså måste ta ett rejält omtag. Frågan om utbyggnadsförbudet och kraftverkets lokalisering liksom hur villkor måste formuleras och underbyggas ska nu genomlysas av mark- och miljödomstolen på nytt.

Älvräddarna hävdar att ansökan ska avslås eller avvisas, eftersom Sävarån är skyddad mot vattenkraft. Vad ska vi med förbud till om de inte ska följas? Denna inställning har vi givetvis också i målet om Lobonäs. Huvudförhandling i Kroknäs-målet kommer att ske under hösten 2022, så vi har säkert anledning att återkomma i detta ärende.

ÄLVRÄDDARNA HAR under de senaste åren också deltagit i mål om gruvor. Varför det? Jo, en gruva är inte bara ett hål i marken. All gruvexploatering innebär också hantering av vatten; vatten som så småningom rinner ut i recipient, oftast slutligen i vattendrag. Dels ska gruvan läns pumpas för att hålla undan grundvatten som tränger in. Dels används vatten i processen att få ut de metaller som bolaget är intresserat av, vilket sker i en anrikningsprocess. Efter rening som oftast sker enbart genom sedimentering i stora bassänger, skickas återstående vatten till recipient.

Brytning av malm innebär att man knackar loss inte bara den åtråvärda malmen, utan också

ämnen som finns fastlagda i berget. Då gruvhålen i princip innehåller hela eller stora delar av periodiska systemet, kommer också vattnet man avleder därifrån att göra det. Det är alltså viktigt att vatten som pumpas till recipient har renats på ett så bra sätt som möjligt. Ämnen som borde varit kvar i berget avgår i stället med vattnet och vattnet måste renas.

”

På grund av för små bassänger är gruvan tvungen att börja pumpa ut smältvatten innan vårfloden startat, vilket alltså är ett villkorsbrott.

VISSA ÄMNEN, som uran och kväve, kan ha mycket stor negativ påverkan på det biologiska livet i våra vatten. Älvräddarna är inte emot gruvor generellt, men vi menar att det är extremt viktigt att tillstånden blir adekvata för att miljöbelastningen ska bli så liten som möjligt. Vi tycker nog också att det vore klädsamt om metaller som vi brutit sedan medeltiden, till exempel järn, inte kallas för ”omställningsmetaller”. Inte heller anser vi att järngruvor ska räknas in i den ”gröna omställningen” som ska ta oss mot en hållbar och klimatneutral framtid. Metaller och grundämnen som tidigare inte varit intressanta men som industrin anser sig behöva för omställningen är möjligen en annan sak. En av de gruvor vi engagerat oss i är Kaunis Irons gruva i Pajala. Kaunis Iron AB tog över konkursboet efter Northland Resources,

som hade ett väldigt otydligt tillstånd från gamla Gränsälvs-kommissionen. När Kaunis Iron köpte gruvan och återstartade 2018 gjorde de det med det gamla tillståndet i ryggen. Tyvärr har de också då tagit över en gruva som inte uppfyller villkoren i det gamla tillståndet. Verksamheten har alldeles för små gruvdammar (klarningsbassäng och sandmagasin), vilket leder till att gruvan varje år bryter mot villkor 4 i tillståndet. I villkor 4 står att gruvan får pumpa ut vatten till Muonio älv, men bara om de absolut måste, och då ska det ske när det gör minst skada. Minst skada innebär att de inte får pumpa ut vattnet under perioder med låga flöden i Muonio älv. På grund av för små bassänger är gruvan tvungen att börja pumpa ut smältvatten innan vårfloden startat, vilket alltså är ett villkorsbrott. Vi har nu under våren 2022 anmält detta till miljöåklagare och väntar nu på besked om de kommer att inleda en förundersökning om otillåten miljöverksamhet. Kaunis Iron AB ansöker också om ett helt nytt tillstånd och vi deltar även i det målet.

DU KAN LÄSA mer om Kaunis Iron och även kraftverket Malta i Uvån, Värmland, på annan plats i detta nummer av Älvräddaren. Vår miljöjurist, Margaretha Svenning, har skrivit en rättsfilosofisk betraktelse över hur vi arbetar med miljöbalken och vilka resultat vi förväntar oss att uppnå. Men glöm inte bort att njuta av sommaren! Och för dig som är medlem, välkommen till vårt årsmöte i Robertsfors i augusti.

På återhörande!

Älvräddarnas årsmöte 2022

Välkommen till årsmötet i Robertsfors/Rickleån

NAP, den nationella planen för miljöprövning av våra vattenkraftverk, börjar med Rickleån för övre Norrland, som rinner genom Robertsfors tätort. Här finns det 3 stycken små kraftverk som ägs av Skellefteå Kraft AB som beslutat att återkalla tillstånden och låta Rickleåns nedre del bli fri. Fri efter en lång era av bruksverksamhet av olika slag sedan 1700-talet.

Det finns begränsat antal sovplatser hemma hos ordf. Richard Löwall för långväga deltagare. Med möjlighet att ställa upp husbil, husvagn eller tält. Dusch/toa, kök samt tvättmöjligheter (ring: 070-2749495). Naturligtvis är alla som vill delta välkomna på årsmötesdagen, det finns också stugor att hyra på: Sikeå Camping, www.sikea.nu/sv/ 070-6774112 (ca 7km bort) eller Lufta camping, www.luftacamping.se/ 0934-20488 (ca 15km bort)

Ankomst: *Fredag 26 augusti* på eftermiddagen till Rotbergets "Gourmetrestaurang" där vi gör grillspett på kvällen och har trevligt samkväm på altanen hemma hos Richard med musik och glädje. Specialmat bör man ha med/ordna själv.

Årsmöte: *Lördag 27 augusti* efter frukost. Platsen blir på ÄlvS kansli Stantorsgatan 6 i Robertsfors kl. 11:00 (preliminärt). Möjlighet att följa årsmötet digitalt via zoom kommer att finnas vid anmälan om detta. På kvällen för de som vill stanna kvar, gör vi en barbecue på Richards altan.

Dagen efter: *Söndagen 28 augusti* efter frukost. Tanken är att vi ska åka på utflykt längs Rickleån och se de olika kraftverken, dalgången i olika skepnader och natursköna platser. Vi avslutar utflykten uppe vid Västerbottens största sjö Stora Bygdeträsket som blivit ett av Rickleåns Reglermagasin. Vid sjön finns ett gammalt anrikt Café "Westmans" där vi stannar och fikar i en trevlig miljö vid vattnet.

Plats: Kansliet i Robertsfors, Stantorsgatan 6 samt digitalt via Zoom.

Tid: Årsmöte 11:00.
För uppkoppling via Zoom skickas detaljer ut närmare årsmötesdagen till den e-post du registrerar i samband med anmälan.

Anmälan: info@alvraddarna.se, ange din behörighet om du är grupprepresentant (rösträtt), styrelseledamot eller medlem. Senast den 18:e augusti. Vi föredrar anmälan samt frågor kring årsmötet skriftligen via mail.

Sjön som gav sitt liv

Älvräddaren Gunnar Westrin tar sig en funderare gällande dagens debatter om vattenkraftverkens vara eller inte vara. Han vet vad han talar om efter ett liv på barriaderna. Ytlig ekonomi eller fördjupad ekologi är alternativen.

JAG ÄR delvis uppvuxen vid stranden av landets längsta kraftverksdamm, den 13 mil långa Ströms Vattudal i norra Jämtland. I början på 50-talet var dammbyggnationerna klara nedströms Strömsund, en åtgärd för att säkerställa behovet av vatten till kraftverken i Faxälven.

RÖDINGARNA SOM DROG

Tio år senare åkte morfar, mamma och jag båt över sjön. Målet var en hägrande abborrvik på den andra sidan. Eftersom morfar var halvless på sik, öring och röding, ville han absolut ha abborre till kommande middagar. Därför fanns en hög med nät i båten. Kokt abborre, mandelpotatis och vitsås var mat för gudarna.

Mitt ute på sjön strejkade plötsligt den urgamla archimedesmotorn? Trots idoga försök fick morfar inte igång den. Han svor högt, allt medan mamma och jag flinade i mjugg.

Rätt som det var uppenbarade sig ett stim med välvuxna rödingar av den gamla hederliga modellen. Jag minns fortfarande hur de delfinerade runt båten, detta på ett klart, svart och djupt sommarvatten. Känslan fanns att de vill säga oss något?

Morfar blev så till sig av synen att han tappade pipan i vattnet?! Av detta blev fiskarna skrämde och dök direkt för att aldrig mer återkomma. På tio år knäckte grävskoporna Europas förmodligen största sammanhängande rödingpopulationer. Vattudalsrö-

”

**När ekonomin går
före ekologin har
naturen ingen
chans.**

dingen var i döende.

En anledning till den dramatiska förändringen var att rödingen, som normalt lekte på grundare områden med grynnor och djupkanter, knappast kunde leka på de traditionella platserna. Vattenytan i den nya dammen vara knappast statisk. Vid lågvatten nådde rödingarna helt enkelt inte de urgamla platserna. Även om vattennivåerna var perfekta fallerade leken. En teori om detta har varit att viktiga mikroorganismer inte längre fanns tillgängliga.

REKORDÖRINGARNAS STRÖM

I början på 70-talet, när pappa och jag lade om tegeltaket på kåken hemma på gårdarna, rullade plötsligt den väldigaste av

Vackrare än så här blir det inte. Släktgårdarna vid Ströms Vattudal.

... alla bilar upp på tunet. Det var en limousine av gammal god årgång. Morfar stod på gården och rökte sin pipa och vi på taket fick plötsligt uggleögon.

Ur fordonet steg chauffören, livréklädd och synnerligen elegant och öppnade passagerardörrarna. Där uti baksätet klev tre bestämda människor klädda i diskreta kostymer.

Efter ett kortare samtal med morfar körde ekipaget vidare till nästa gård. Ärendet var att ett kraftverk var under byggnad i Bågede strömmar längre upp efter systemet, mitt i den berömda bågedeöringens (vattudalsöringens) viktigaste lekområde? Enligt expertisen skulle kraftverksbygget inte påverka vare sig öringbeståndet eller leken, eftersom kraftverket skulle grävas ner i marken? Kraftstationen var klar 1974 och byggdes delvis om 1997. Bönderna efter Ströms Vattudal fick en mager slant för att aldrig mer få en storöring på dragrodd. Storöringens tid förbi.

Enligt pålitliga anteckningar och interna rapporter, var det inte mycket kvar av öringvandringen i fisktrappan i Bågede i början på 80-talet? Avslutningsvis kan tragiskt kontentas att det tog kraftverksföretagen cirka 30 år att omkullkasta en komplicerad mångtusenårig vattenekologisk struktur. Det var då jag bestämde mig för att i framtiden kämpa mot fortsatta utbyggnader.

Det har under senare tid skapats rubriker om huruvida öringen i Bågede strömmar kommer att överleva eller inte. Bara tanken gör mig både förbannad och förtvivlad. Öringen på trakten kallas oftast för bågedeöring eller vattudalsöring, en

Bågede kraft. Det mesta av produktionen ligger under jord.

”

**På tio år knäckte
grävskoporna Europas
förmodligen största
sammanhängande
rödingpopulationer.
Vattudalsrödingen
var i döende.**

Fiskodlingen i Ströms Vattudal i Postviken uppströms byn Äspnäs.

Bågede strömmar var en gång i tiden Europas häftigaste storöringvatten.

sällsynt storvuxen variant. Jag kan fortfarande inte begripa att företaget fick tillstånd till denna makalösa destruktion? Ett av de riktigt stora problemen har varit att utskovsvattnet har varit kraftigare än den gamla lekströmmen. På så sätt har lekfiskarna naturligtvis simmat in i utskovsströmmen. Kraftverket i Bågede

”

När jag växte upp var begreppet storöring en normalvuxen fisk på cirka 8 kilo, lite av vardagsmat den tiden. Under hösten 2019 gick det, enligt tillförlitliga uppgifter, upp endast fem lek-mogna fiskar? Före kraftverksbygget kunde det gå upp flera hundra lekmogna öringar, där många var bjässar kring 10-12 kilo.

Sextiotalets öringkung var Per-Erik "Fantomen" Persson från Äspnäs vid stranden av Ströms Vattudal. Öringen vägde 11 kilo.

Donera med Swish!

Älvräddarna är tacksamma för alla donationer, stora som små!

swish®

ägs av Holmen Energi och har en ynka normalproduktion av ca 70 GWh/år.

När jag växte upp var begreppet storöring en normalvuxen fisk på cirka 8 kilo, lite av vardagsmat den tiden. Under hösten 2019 gick det, enligt tillförlitliga uppgifter, upp endast fem lek mogna fiskar? Före kraftverksbygget kunde det gå upp flera hundra lekmogna öringar, där många var bjässar kring 10-12 kilo.

HARRBÄCKARNA

I början på 2000-talet påbörjades en enastående arbetsinsats från bland annat aktuella fiskevårdsföreningar, med att återställa de harrbäckar som mynnade ut i Vattudalen, från Strömsund och uppströms mot Bågede. Ett behjärtansvärt arbete

FAKTABITEN

RÖDINGEN: Enligt expertis har rödingen svårt att leka på grynnor som någon gång under året har legat över vattenytan.

ÖRINGEN: Det nergrävda kraftverket i Bågede har en utskovskanal där hugade leköringar tar sig in mot turbinen, eftersom utskovsströmmen kan vara kraftigare än vad det normala lekområdet har att erbjuda i huvudströmmen.

REGNBÅGEN: Expertisen har bestämt att födelsevaggan för arten är östra Ryssland (inte Nordamerika) med Kamchatka som centrum. I princip kan inte regnbågen få någon avkomma i Sverige. Dock finns några undantag.

SPORTFISKET: Öringarna i Bågede var ett både nationellt och internationellt sportfiskeeldorado redan i början på 1900-talet.

Ströms Vattudal är ett mäktigt och trolskt sjösystem i norr Jämtland.

... som snabbt gav ett positivt resultat. Efter några år var det full fart på harrlivet i sjön. Vi kunde plötsligt njuta av harrvak över stora vattenytor, mildats åt alla håll och kaner. Min grabb Martin och jag hade stordåd med flugspö exakt på den plats där fiskodlingen finns idag. Om detta fortgick i samma positiva takt skulle vi inom några år ha fått ett nytt kanonvatten för harr i det här landet. Så blev det inte.

FISKODLINGEN

Året efter etablerades den stundtals kritiserade odlingsfabriken i Potviken, som idag är en av Skandinavien största gällande regnbåge och fjällröding. Några rejäla rymningar av regnbåge satte förmodligen stopp för harrens eventuella framfart. Regnbågen räknas som både invasiv och aggressiv. Dessutom är även den arten lekmogen om våren. Tusentals smitare har "infekterat" lekströmmarna för harren och har säkert påverkat leken negativt. Enligt uppgifter från bybor kring Ströms Vattudal har harrbestånden inte ökat utan minskat.

AVSLUTNINGSVIS

Som jämtlänning har jag funderat mig sömlös på mitt

Invasiv. I vilda ursprungsvatten är regnbågen en fantastisk sportfisk.

... hemmavatten, den voluminösa vattenådran Ströms Vattudal, en enorm vattenfylld sänka från Gåddede ner till Strömsund. Dammybyggnationerna mot Faxälven knäckte rödingpopulationerna och kraftverket i Bågede eliminerade den klassiska bågedeoringen. För att nu inte påtala den stora skandalen i Blåsjön i nordvästra delen av länet, där tusentals rödingar lekte i Blåsjöälven innan grävskoporna kom och destruerade framtiden. Det ska bli ytterst intressant att se vad kommande försök till miljöanpassning kan göras åt dessa exempellösa katastrofer. "När ekonomin går före ekologin har naturen ingen chans".

”

Åren gick och vattnet åkte upp och ner och protester hördes ibland men inget hände och kraftverksägarna gömde sig tryggt bakom vattendomen med kommentarer som ”vi följer bara domen...”

Sjön Yxern

”Jaga drömmen och ge aldrig någonsin upp!”

SJÖN YXERN i Småland har plågats svårt genom åren av en gammal otidsenlig vattendom från 1938. Redan vid starten med den gamla domen hördes protester från närboende när de fick se hur vattnet sjönk undan i en takt som få kunde föreställa sig innan domen togs i anspråk. Men ingen kunde stoppa det som drabbade Yxern genom den vattendom som från och med nu bestämde över sjön och dess öde.

Åren gick och vattnet åkte upp och ner och protester hördes ibland men inget hände och kraftverksägarna gömde sig tryggt bakom vattendomen med kommentarer som «vi följer bara domen...»

Med tiden så började många att misströsta över hela situationen och sjön Yxern verkade vara utom all räddning då domen tydligen var huggen i sten enligt

kraftverksägare.

Jag själv hade redan som barn via min farfar hört talas om Yxern och vad som händer med vattnet där. Min farfar var mycket jakt- och fiskeintresserad och hade fiskerätt i Yxern via en gård han ägde. Minns att han en gång sa till mig ”har du inget att göra idag pojk kan du ju alltid be idioten som tömmer Yxern på vatten att sluta upp med det”.

Åren gick och även jag blev äldre och en dag mötte jag min kärlek och blivande fru Åsa som visade sig bo just vid sjön Yxern av alla ställen. Jag flyttade in och kunde nu på nära håll följa sjöns vattennivå som varierade kraftigt och med en torrlagd strandzon både nu och då.

Jag började bli allt mer förtvivlad och irriterad över hur man använde sjön som bassäng och lekstuga till förmån för nedströms liggande kraftverk. Någon tanke på djurlivet verkade inte finnas

Tino Åberg med sin fru Åsa.

överhuvudtaget. En dag när vattennivån var riktigt låg fick jag nog och bestämde mig för att försöka rädda sjön.

Mina kunskaper hur man skulle gå till väga var vid den tidpunkten begränsade. Jag började med att fotografera och dokumentera hur sjön såg ut vid olika tillfällen. En Facebook-grupp startades där jag kunde lägga ut mina bilder på sjön. Nya medlemmar i gruppen tillkom och fler blev uppmärksammade på vad som hände i sjön.

Jag jobbade hårt på att kontakta politiker som fanns inom kommunen för att informera om situationen i Yxern. Med tiden kom media att få upp ögonen för mitt engagemang för att försöka rädda sjön Yxern. Under åren som följde knöt jag viktiga kontakter som var avgörande för att lyckas med det jag åtagit mig. Minns även att jag bjöd in landshövdingen som besökte sjön 2014.

Sommaren 2016 fick Yxern och undertecknad stor medial uppmärksamhet. Sjön var då att likna vid ett stenbrott och höll bokstavligen på att försvinna ut genom dammluckorna.

Efter det att en förstudie togs fram 2017 har man via en arbetsgrupp, en konsult och en advokatbyrå tillsatt av de båda kommunerna Vimmerby-Västervik jobbat med att ta fram en miljökonsekvensbeskrivning och en teknisk beskrivning. Detta för att kunna skicka in en ansökan om att få riva ut regleringsdammen.

Så, nästan på dagen 84 år (25 maj 2022) efter att den gamla otidsenliga domen togs i bruk, meddelade mark- och miljödomstolen att man lämnar tillstånd enligt miljöbalken till utrivning av regleringsdammen.

Jag vill passa på att rikta ett stort tack till alla som stöttat och hjälpt mig genom åren. Särskilt tack till Christer Borg, Älvräddarna.

Avslutningsvis vill säga, jaga drömmen och ge aldrig någonsin upp!

Utan vatten, inget liv!

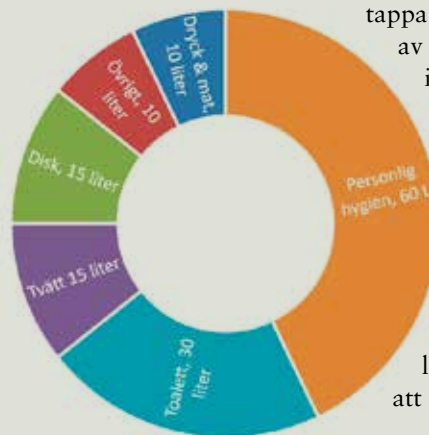
DRICKSVATTEN är en bristvara i stora delar av världen, i vissa delar är den permanent. Många arter är beroende av det, däribland vi människor som egenmäktigt tagit oss mandat att exploatera och skövla våra naturresurser till vansinnets gräns. Sedan 1970-talet har sötvattenlevande arter minskat med 80% vilket är skrämmande fakta. Jag kan se hur sötvatten sannolikt skulle kunna bli den vanligaste stora orsaken till politiska konflikter och krig i världen framöver.

VI MÅSTE INSE att den lilla mängd sötvatten vi har att tillgå är mindre än 3 % på jorden och av den procentsatsen kan vi tillgodogöra oss ca 1 % via floder, sjöar, grundvatten och is! Och det skall räcka till våra hushåll, industrier, lantbruk och även naturen. Med denna lilla andel sötvatten spolar vi toaletter, vattnar våra vackra gräsmattor, golfanläggningar, tvättar bilen med giftigt schampo på uppfarten, sköljer huset med målartvätt, vattnar åkrar som gödslats med konstgödsel, späder roundup till lämplig koncentration, dikar ut skogar så sötvattnet snabbare ska komma ut till det salta havet, dämmer älvar och sparar vatten som dunstar, skapar bevattningsdammar i varma klimat där uppemot 60% av vattnet dunstar till ingen nytta!

VI KÖPER flaskvatten som är 250 ggr dyrare än lokalproducerat kranvatten, som dessutom drar 300 ggr mer energi än att tappa direkt från kranen till priset av 5 öre litern. Man kanske inte behöver spola toaletten vid varje morgonkiss i en flerbarnsfamilj, eller duscha längre än 3 minuter vilket förbrukar 36 liter. Så ser ni själva hur mycket man kan göra på sin konsumtion.

– Listan kan göras väldigt lång och obekvämlig, jag väljer att sluta här.

Så här fördelas de 140 liter vatten vi i Sverige förbrukar/person och dygn.

Waterkeeper Alliance

– konferens i Washington 8-12 juni 2022

ÄLVS ÄR JU EN del av detta globala nätverk sedan flera år liksom vår parhäst ÖIS (Östersjö laxälvar i samverkan).

Vi samåkade till Washington, Thomas Johansson, Mikael Bergh och undertecknad, ett bra samarbete som pågått länge. ÖIS bevakar Östersjön och dess laxbestånd samt ser till att köpa upp de fasta laxfisken som finns längs kusten. Sedan ser vi i Älvs till att bevaka de viktiga intressena i älvarna som de anadroma arterna till fullo behöver för sin överlevnad. Jobbet vi utför ser lovande ut, vi har varit med och sett till att

NAP'en nu är ett faktum. Nationella prövningen av vattenkraft, det är på tiden, helt rimligt och borde varit igång sedan länge.

När man äger och bedriver verksamhet som i detta fallet helt sonika hindrar vattnet att flyta fram, hindrar akvatiskt liv att röra sig som det ska för sin överlevnad, håller kvar vatten för att spara men släpper ut när man behöver

ström; detta strider helt med de naturliga system som krävs för en miljö i balans. Jämför med din kropp, snörp av ett blodkärl

till din arm och du får problem. Vattnet som rinner, forsar, porlar eller sipprar är venerna i naturen, inget är en slump som bara är där för skojs skull.

Utdikningarna av svämplan och myrmarker! Det är så dumt att man kan ifrågasätta människans berättigande, att vi ska domesticera naturen, såga av den gren vi sitter på för att må bra av en "QuickFix" i vår strävan efter omedelbar tillfredsställelse.

Waterkeeper Alliance har under några dagar samlat flertal kompetenta föreläsningar om olika ämnen. Naturligtvis passar inte allting in hos oss med våra förutsättningar, därför väljer man de föreläsningar som är implementerbara för vår organisation.

1. PFAS

(Per- och polyfluorerade alkylsubstanter, kallas också per- och polyfluorerade ämnen eller högfluorerade ämnen, är ett samlingsnamn för mer än 4 700 industriellt framställda kemikalier)

Ämnen som omger oss dagligdags, finns i läder, papper, textil, färg, rengöringsmedel, kosmetika, brandskum, stekpannor och skidvalla etc. Man har konstaterat sämre vaccinsvar hos barn, leverskador, förhöjda halter av blodfetter, tarmsjukdomar och sköldkörtelrubbingar vid exponering för dessa ämnen. De flesta av dessa 4700 olika PFAS ämnena är fortfarande otestade

och därmed finns ännu ingen koppling till deras störningar i naturen. Det generella man konstaterat är att dessa ämnen är mkt svåra att bryta ner vilket gör att dom kommer att bli ett växande problem och redan så är. PFAS har påvisats skapa störningar för olika fiskarter, samt verkar det som PFAS tas upp av fisk och transporteras till människan när vi äter dessa fiskar.

2. 6PPD

(6PPD är en organisk kemikalie som används ofta som antiozonant och antioxidant i gummidäck. Det är en av flera p-fenylendiamintillsatser som används för att skydda olika gummi-material).

Nu ska det sägas att däck har allt mindre andel gummi och mer plast som kräver mer mjukgörare och 6PPD för att skydda materialet. Halterna av 6PPD i vatten behöver inte vara knappt mätbara för att fisk ska dö av det.

Vid vanliga vattenprover ser man inte något problem vilket gjort att dessa ämnen gått obemärkt förbi. Mycket oroande samt ökande vilket ev. kan förklara plötslig död bland fisk, hur framtiden ser ut är oroväckande.

3. MIKROPLASTER OCH NANOPLASTER

Nanoplaster reagerar med naturen på ett helt annat sätt än mikroplaster. Det beror på att deras storlek kan förändra toxiciteten. Nano plaster kan också färdas uppåt i näringskedjan på ett helt annat sätt eftersom de

Lincoln Memorial i Washington fr vä: Älvs ordf Richard Löwall, Mikael Berg och Tomas Johansson från ÖIS.

kan tas upp i vävnaden hos vattenlevande djur, säger Tommy Cedervall, forskare vid biokemi och strukturbiologi vid Lunds universitet. Mikroplaster i naturen blir nano plaster med tiden genom erosion/nötning.

Nanoplaster kan störa fiskars beteende och deras förmåga till fortplantning enligt flera forskningsresultat. Ungefär 11 miljoner ton plastavfall hamnar i havet varje år. En nysläppt rapport, Breaking the plastic wave, slår fast att det årliga flödet av plast ut i världens hav kommer att tredubblas till 2040 om inga åtgärder tas. Mängden plast i världshaven kommer då att motsvara 50 kilo för varje meter havskust.

4. PLASTPLOCKNING

På många ställen i världen pågår en ständig kamp mot plasten. Man plockar plast dagligdags i floder, sjöar, hav och naturligtvis på landbacken. Man har patrullbåtar som både kör för att samla ihop plast/skräp men samtidigt tar man vattenprover som en säkerhet mott att lokala industrier förorenar. Dessa läggs i ett register med GPS positioner, så vid förhöjda halter av olika ämnen kan man via ett GIS register följa provena som tas på olika platser och därmed spåra förorenaren med stor noggrannhet.

5. VATTEN OCH RÄTT TILL VATTEN

- Kan man äga vatten som rinner?
- Visst borde alla människor på jorden ha rätt till rent sötvatten?
- Kan det vara "lagligt" att förorena sötvatten som är grunden till liv?
- Kan vatten och då särskilt rinnande vatten vara en juridisk person som ska skyddas av lagliga rättigheter?

6. SOCIALA MEDIER, NÅ UT! "BENCHMARK YOURSELF"

Här gick vi genom Facebook, Instagram, Twitter, TikTok och Reddit. Förutsättningarna är enligt undersökningar olika i olika länder.

Anacostia river, Washington. En gammal fördämning från industrialismens tid, bortplockad av lokala Anacostia Riverkeeper

Här är det viktigt att identifiera vem man vill nå ut till och med vilket budskap och hur man vill att budskapet ska synas. Åldersgruppen man vill nå, dess intresse och på vilken plattform. Där får man läsa in sig på det land eller område man befinner sig för att identifiera den mest optimala kampanjen mot sin målgrupp för att få "Bang for the Buck".

Generellt har man identifierat att snabba tydliga budskap/kampanjer lättare tas upp av målgruppen, främst då den yngre upp till 35 år. Vad gäller Facebook och Instagram bör man jobba med verktyget Meta Business Suite och lära sig detta fullt ut. Ett kraftfullt verktyg som gör att vi kan göra inlägg direkt både på Facebook och Instagram samt lägga ut länkar direkt. Du kan specificera mottagaren och få ut mest valuta för den peng du spenderar. Naturligtvis måste man sätta sig in i systemet och lära sig hur det fungerar.

7. SYNlighet UTE I "ETERN"

Synas är bra för vilken organisation som helst, men med måtta. Kampanjer och budskap ska inte "pumpas ut" ohämmat, bättre är delikata notiser som kan intressera målgruppen man vill nå ut till. Att mata ut kampanjer och budskap med för täta mellanrum blir kontraproduktivt, då stänger en del "protokoll" av dig så du knappt blir synlig alls.

Då jag nu varit på både kon-

ferensen 2019 i Nairobi samt denna i Washington, har mitt medvetande om omvärlden ändrats radikalt. Föredragen görs av pålästa människor med god kännedom om sina ämnen, brinnande intressen och alltid källhänvisningar som backar upp de fakta som läggs fram.

En del klagomål mot våra politiker i Sverige ter sig banala när man ser hur många människors vardag är en kamp för överlevnad, vi klagat på skatten på plastpåsar som om vi vore det enda och första landet i världen som "utsätts" för detta övergrepp. Först ut att utfärda en plastpåseskatt var Rwanda i Afrika, sedan har Frankrike och andra länder samt delstater i USA tagit efter, Sverige var inte med på tåget förrän nyligen. Studier visar att det blir resultat direkt, tyvärr börjar människor använda billiga soppsäsar i stor mängd som också när våra vattendrag och hav.

KONTENTAN AV våra ansträngningar runt om i världen, det vi som delaktiga i Waterkeeper Alliance vill åstadkomma är mycket enkelt. Vi vill ha tillgång till sötvatten, det ska flöda fritt och vara rent från föroreningar. Vattnar du dina grödor, ger du dina boskap eller dricker du kontaminerat vatten blir du sjuk förr eller senare. Samtiden har visat på tydliga tecken, det har aldrig varit fler diffusa och ökande sjukdomsfall i världshistorien. Vi gräver vår egen grav om inte vi accepterar att gå emot den storskaliga matproduktionen och den icke hållbara livsstil vi tycker är självklar.

Svartälven

–en vattenådra i Bergslagen

Brattforsen 1800-talet.

Karåsforsen outbyggd 1920-talet.

DET FANNS EN tid efter att inlandsisen sakta dragit sig tillbaka, då Bergslagens natur låg ödsligt karg och närmast kunde liknas vid nutidens kalfjäll. Ancylussjöns vågor skvalpade mot Kilsbergen och allt var stilla. När de första människorna dyker upp i kajak på Svartälven är de på väg norrut, förmodligen sökandes efter eftertraktad skiffer till sina verktyg och jaktredskap. Kanske var det den stigande laxen som lockade. Men det är inte om dessa tusentals år då landmassor reste sig, hav blev inland och bildade vad som idag är Gullspångsälvens vattensystem, den här berättelsen ska handla om. Vi ska göra ett nedslag i den vattenådra i Berg-

slagen som vi idag känner som Svartälven. Tidsspannet i denna berättelse är så kort i älvens hela historia, så att om självaste Gud fader med sitt stora vita skägg satt på ett moln och tittade ner på Bergslagen, så skulle han ha missat de händelser som utspelade sig i början av 1900-talet om han så hade blinkat. Efteråt skulle han förmodligen ha undrat vad tusan det var som hände egentligen. För att lokalisera Svartälven i ditt sinne, kan du i tanken ikläda dig rollen som en glad lax som lämnar Vänern, simmar upp i Gullspångsälven och korsar sjön Skagern.

Den här lilla inledningen gäller såklart bara om du är en glad lax innan 1800-talets slut. Idag hade du inte kommit långt på grund av älvens utbyggnad. I Svartälven

finns endast en enda fors som inte är utbyggd med en damm och det är Dalforsen, den sista lilla forssträckan i Svartälven innan den rinner ut i sjön Möckeln. Den är dock så rensad att det är endast vid tappning från kraftstationen uppströms vid Karåsen, som den visar någon som helst forskaraktar.

Disponent Odelberg för Strömsnäs Jernverksaktiebolag i Degerfors hade i början på 1900-talet planer på att bygga en kraftstation här, men sålde Dalforsen till Aktiebolaget Bofors-Gullspång i stället. Det var för övrigt disponent Odelberg som gjorde sig till en av de mer skyldiga till den beklämmande situation allvandrande fisk i älvsystemet idag befinner sig i. Chansen och kunskapen till att bygga en laxtrappa i Degerfors fanns under de sista åren av 1800-talet, men inte viljan att bekosta den.

I en brevväxling år 1896 mellan Odelberg och fiskeriinspektör Dr Rudolf Lundberg, vill den senare att Odelberg anlägger en laxtrappa i Degerfors i samband med att Jernverket tänker överbygga Letälven helt. Odelberg motsätter sig detta och pekar på de rangliga dammar av trä och sten som redan finns i Letälven nedströms, till exempel vid Lidefors och Munkforsen. Disponenten hävdar att knappt någon lax längre når Degerfors på grund av dessa dammar. Fiskeriintendenten hade själv redan år 1881 försökt åtgärda detta med förslag på laxtrappor nere vid Lidefors, men utan resultat. Saken är den att år 1864 så fångades det nästan 1,5 ton lax vid Lidefors, trots dammar och laxfällor nedströms vid Munkforsen och Gullspång, så min gissning är att en och annan lax dock fortfarande tog sig ända upp till Degerfors.

Dr Lundberg böjer sig till slut för Jernverkets argument om att "varför ska vi bygga laxtrappa när dom nedströms inte gör det" och Odelberg slipper konstruera en dyr laxtrappa med förmaningen om att bygga en ifall problematiken med dammar nedströms ordnar upp sig. År 1900 blir det därför definitivt stopp i Degerfors för all fiskvandring upp till Svartälven.

Men låt oss för sakens skull åter igen anta skepnaden av en glad lax på väg norrut till urgamla lekområden i Svartälven. Först skulle vi passera Flottnäset där reningsverket i Karlskoga förr släppte ut aluminiumsulfat som avsatte sig som en beläggning på fiskarnas gälar. Efter att älven har meandrat från utloppet till Möckeln upp till Dalforsen, så börjar fallhöjden öka. Vi passerar den tidigare nämnda Dalforsen. Sträckan härifrån och några kilometer upp till Karåsens kraftstation var i fokus under 90-talets början.

Karåsens Kraft AB ville rensa sträckan genom muddring. Allmänheten, föreningar, länsstyrelse och Karlskoga kommun slog bakut och hävdade, tvärt emot kraftbolaget, att sträckans höga naturvärden skulle förstöras. Kraftbolaget hävdade exempelvis

att ingen öring fanns i området och därför ingen flodpärlmussla som kunde ta skada av rensningarna, vilket genast satte igång en jakt efter musslor av Karlskoga Biologiska förening.

Flodpärlmusslor hittades, kungsfiskare fotades, den lokala fiskeföreningen hotade med höga ersättningsbelopp och tillslut drog kraftbolaget tillbaka sin ansökan. Detta var såklart en seger för naturen, men faktum är att området nedströms Karåsens kraftstation redan hade åkt på smällar i form av rensningar och flödesförändringar när kraftstationen byggdes 1936. På kartor från 1700-talet, samt kraftbolagets egna ritningar så ser man att stora förändringar har gjorts i området. Sidfåror och kvillar har försvunnit genom sänkning av vattenytan och rensningsmassor och sprängsten från turbinernas utloppstunnel har dumpats över småöar och svämplan i älven.

Området här består av gammalt älvsediment av grus och sand och är det enda lekområdet för sjön Möckelns sik. De rensningar som genomförts och stora flödesfluktuationer har gjort att sikens forna lekområden till stor utsträckning har försvunnit. Stäm är ovanligt förekommande strömlevande fiskart i Örebro län,

men finns här. En svag stam av öring finns också, trots kraftbolagets påstående, om annat i början av 1990-talet. Självklart har även insektslivet påverkats av att kvillar och svämplan har försvunnit och därmed även fågelarter som kungsfiskare och strömstarar.

När Bofors-Gullspång skulle bygga dammen så förband man sig själva till att följa fiskeriintendents rekommendationer om laxtrappa. Eftersom ingen lax längre vandrade hit, så ansåg han inte att Bofors-Gullspång behövde bygga en. Detta fenomen, som jag skulle vilja kalla ”Odelbergparadoxen”, praktiserades över hela älvsystemet: Ingen lax finns p.g.a. avsaknad av laxtrappor, så varför bygga laxtrappor?

Om vi tar oss förbi den numera torrlagda Karåsforsen, som getts den högsta siffran för laxhabitat i hela Gullspångsälvens system, så finner vi Karåsforsens två systrar i Skråmmens och Brattforsens kraftstationer. Dessa byggdes under det förra sekelskiftet för att ge elektricitet åt Örebro. Vid Brattforsen som har ett stort forsområde låg tidigare ett kronolaxfiske som dock såldes av drottning Kristina på 1600-talet. En ny tid var i antågande och malmen, masugnarnas och stånghammarnas tidevarv såg sin början. Den egna laxfiskerätten som brukspatroner köpt till sig själva användes nu som ursäkt för att försvåra för konkurrenter som byggt dammar till sina stånghammare nedströms. Laxen i sig var helt ointressant, pengarna låg i järnet. Brattforsens miljöpåverkan kom under 1940-talet att bli ännu större när begäret efter elektricitet växte. Älven skulle nu ledas genom en tunnel i berget för ökad effekt. Detta förde med sig att det nedomliggande Skomakarforsen med sidfåror och öar nu försvann. För kraftbolaget var detta en så stor framgång att

Överst: Brattforsens utbyggnad. Under: Vattenrallare vid Västgöthyttfors, 1800-tal, och byggandet av Karåsens kraftstation år 1935.

man ordnade med kalas för 250 gäster inne i utloppstunneln. Vid dukade bord och väggar dekorerade med björkkvistar åt och drack man i bergets mörka och kyliga hall som en skock giriga dvärgar. Det ska ha droppat ordentligt från tunneltaket, men gott om brännvin var det, så ingen nöd var nog kommen sällskapet. Utanför låg 3,7 hektar försvunnen fors.

Norr om Brattforsen ligger Kortfors och Kortforshammar som har sin beskärda del av vattenkonflikter under åren. Allt ifrån dammsabotage genom häxeri år 1674 (det häxeri som en drängen utförde genom att i dammen kasta en blandning av kvicksilver och ”andra småsaker”

i syfte att förstöra hammardammen fungerade dock inte), till förändrade vattenstånd i den uppströmsliggande sjön Malmlängen, på 1900-talet. Här har funnits hammare, kvarnar och dammar i århundranden. Det har också genomförts rensningar i älven under 1900-talet. Området är nu uppdämt p.g.a. Brattforsen, så alla spår av fors och fall är sedan länge borta.

Här i Kortfors slutar historiska rapporter om laxfångster och därmed vår imaginära laxvandring. Svartälven fortsätter dock norrut i många mil till. Norr om Kortfors byter Svartälven karaktär. Den smala älven övergår i ett stort sjösystem som i forna dagar var sammankopplade

av forspartier. Bebyggelsen blir glesare och de mörka skogarna tar över. Doften av pors och skvatt-ram ligger tung och förförisk över Bergslagens myrar där tranor dansar under de ljusa sommarnät-terna. De gamla nedlagda brukena och hammarnas spöken hemsöker fortfarande trakten i form av ruiner av sintersten där nu kraftstationernas dammar tornar upp sig och effektivt sätter stopp för att forslevande varelser. Det här är örlaxens forna domäner. Ja, så kallade Bergslagens invånare de öringar som fanns här. I sin storlek så imponerande att de gavs namnet örlax.

I varje fors som idag ligger torrlagd, rensad eller sänkt förekom öringslek när de mörka skogarna exploderade i gult och rött. När själva livet gick mot slutet av sin årliga cykel på land började ett nytt i forsarna vid platser som Älvestorp, Sikfors och Sävälven. Knappt hade öringen lekt färdigt då siken i novembers kalla månad sökte sig till sina lekområden i forsarna. Att sik och öringsfisket var bra i sjön Halvarsnoren finns dokumenterat ända tillbaka till 1498.

Men att siken och öringen dock var på nedåtgång i sjöarna efter utbyggandet av älven konstaterades av en fiskeriintendent år 1918. Muntliga historier om öringar på fem till tio kilo i Norr-Älgen och Sör-Älgen hör nu till det förflutna. Rapporter från alla platser i Svartälvens sjösystem talar samma språk; de stora sjööringarna dör ut. Endast i sjöarna Grecken, Malen och Lunds-fjärden finns det idag kvar storväxt sjölevande öring. Det är den berömda och skyddsvärda brunshytteöringen som kan uppnå en vikt av nio kilo.

Det var inte bara öringen och siken som fick ta smällen av dammarnas uppkomst. Även älven, en

relativt ny art i Gullspångsälvens system utrotades. Det var när Trollhättans slussar byggdes som älven fick en möjlighet att vandra in i Väneren och vidare uppåt i Bergslagen. När den först dök upp så väckte den nya varelsen en viss förskräckelse hos lokalbefolkningen som trodde att denna sjöorm kunde spruta gift lång väg. Mot mitten av 1900-talet börjar fångstrapporterna om ål klinga av och någon gång runt 50-talet bör de sista nedåtvandrande ålarna ha gått sitt öde till mötes i någon kraftstation.

När Karlskogabon Gustav Larsson vid denna tid vittjade sin långrev i sjön Halvarsnoren en söndagsmorgon och efter 20 minuters kamp och en trasig håv som följd, väl fick upp en fyra kilo och två hekto tung ål bör det varit en av de sista Svartälvsålarna som vuxit sig fet och stor nog för att påbörja vandring ner till Sargassohavet. Lokala fiskeföreningar har sedan dess planterat in vildfångade ålyngel i Svartälvens sjöar, men dessa föll såklart oundvikligen också offer för vattenkraftens turbinblad.

Ju längre upp i Svartälven vi söker oss, desto mer förekommande var flottningen. Flottningsleder fanns överallt och platser som, Sågen, Älvsjöhyttan, Silverhyttan, Vraket och Vintersjön är bara några av de platser där flottning förekom. Uppkomsten av kraftstationernas dammar blev en orsak till problem då man var tvungen att spilla vatten varje gång timmer skulle flottas förbi dammarna. Många av dammarna saknade flottningsränna, vilket gjorde förlusten ännu större för elproduktionen när man var tvungen att släpa stockarna genom dammluckorna.

Flottning bedrevs i varje i nästan varje biflöde, bäck som å. Där forsarna blev för trånga

mellan klippor och stenar användes dynamit. Ett annat sätt var att elda på uppstickande stenar i älven för att sedan hålla vatten på dem så att de sprack. Detta upprepades under åren innan man till slut hade en bra fri väg för stockarna. I dag vet vi vilken förödande effekt som flottningens rensningar har på det akvatiska livet i våra vattendrag.

Jag avslutar med Nils Eckerboms ord om Bergslagens öring från boken Hökögat utgiven år 1944, samtidigt som jag i skrivandets stund konstaterar att de kraftverksdammar som finns i Svartälven fortfarande, efter över 120 år, saknar fungerande fauna-passager:

Hundrade hyttor och hammare, som larmade med malm, järn och smide Bergslagen runt, där vatten rann fram, smidde förvisso mycket gott järn, men de stängde ock, sakta men säkert örlaxens väg mellan sjöar och forsar, hans uråldriga vandringsväg till lekplatserna, till livet. De tappade så småningom ut örlaxens röda blod och dämde hans livsmod. Säkert är dock att det svenska järnet, som smidde vår stormaktstid så stolt och mäktig, även smidde de bojar vari Bergslagens örlax försmäktat. Det tog lång tid visserligen. Men nu veta vi, som vuxit upp i Bergslagen och läst dess historia att så var. Väl är väl sant att cementen och elektricitetsverken fullbordade järnets dåd och att mindre brukspatroner än den gamla Vasa-kungen med deras hjälp göto den fula cementerade grav, där vi, sena tiders barn, nu böja våra huvuden över Bergslagens örlax som där begrovs – levande.

Texten består av utdrag och sammanfattningar av texter jag publicerat i Facebookgruppen Svartälvens Vänner.

Bernt Moberg

–miljö- och naturpristagare

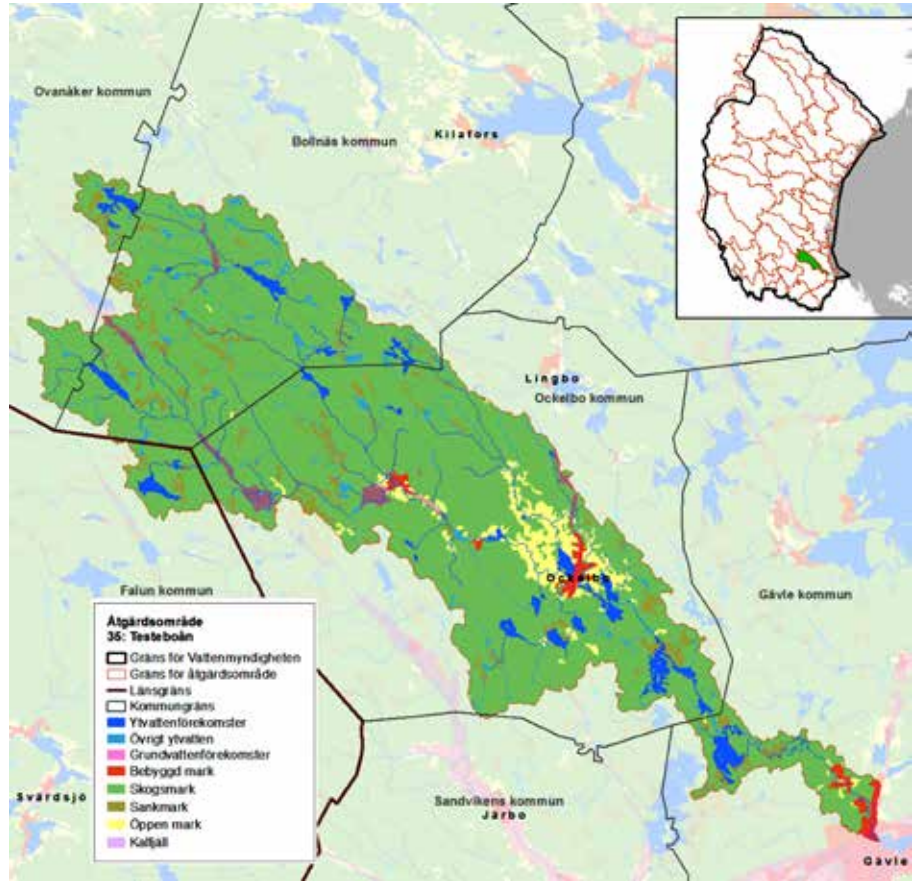
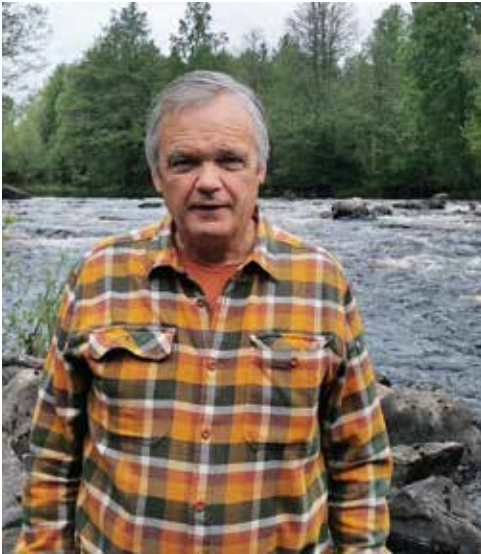
”

**När politikerna
och myndigheterna
ständigt sviker behövs
vattenhjältar mer än
någonsin!**

BERNT MOBERG fick i år Naturskyddsföreningen Gävleborgs miljö- och naturpris med följande motivering:

”För sina enorma insatser för ett av Sveriges sista vildlaxvatten, Testeboån! I 40 års tid har Bernt verkat för den biologiska mångfalden i detta vattendrag och övervunnit hinder efter hinder, allt för att de vattenlevande organismerna åter ska få vandra fritt. Bernt har funnits överallt där det behövs, från att plantera ut fiskyngel, restaurera rensade vattendragsträckor, driva en Facebooksida och ställa upp i lokal media samt lägga fram medborgarförslag i Gävle kommun. Dessutom är han lugn, pedagogisk och diplomatisk. Naturen behöver fler eldsjälar som Bernt!”

DETTA ÄR ANDRA gången Naturskyddsföreningen Gävleborg ger det årliga priset till en vattenhjärte (för några år sedan fick Tommy Vestersund, kommunlimnolog i Bollnäs, priset för sina insatser för länets vatten). Det förefaller som att folkrörelser såsom Naturskyddsföreningen speglar samhället i stort, det vill säga att rådande samhällsstrukturer och värderingar återspeglas hos de ideella föreningar som är verksamma inom det (konstigt vore det kanske annars). Med andra ord torde skälet till att fler vattenhjältar inte uppmärksammas kunna höras samman med att intresset och kunskapen kring vattenkosystem inte är särskilt hög i samhället överlag. För att ge ett tydligt exempel på hur lite utrymme vattenkosystemen tar

Testeboåns avrinningsområde med markanvändning.
Omarbetad bild från Bilaga 5:35 Förvaltningsplan för Bottenhavets vattendistrikt 2016-2021, Vattenmyndigheterna, Länsstyrelsen, SGU, SMHI, Lantmäteriet Dnr: 106-2004/188

även bland de mest naturintresserade kan vi titta på de aktiviteter som har rapporterats in till Biologiska mångfaldens dag 2022. Hela 138 aktiviteter anordnades för att uppmärksamma dagen, vilket självklart är otroligt glädjande och inspirerande. Av dessa 138 var det dock mindre än 10 % som hade en vattenanknytning och uppmärksammade den biologiska mångfalden i akvatiska och/eller limniska system.

DEN TREDELADE dokumentärserien ”Fiskarnas Rike” känner nog många av oss vattenengagerade tacksamhet över. Äntligen fick dessa frågor allmänhetens uppmärksamhet och nådde fram till alla TV-soffor på ett lättillgängligt och tydligt sätt. Att det strax efter att dokumentärens tre delar

sänts anordnades en föreläsningsserie med seriens upphovsman Martin Falklind var ytterligare ett toppeninitiativ. Frågan är nu vad nästa steg blir när den nationella omprövningen av vattenkraften urholkas och flera politiker försöker ta billiga poäng inför stundande val. Kanske måste fler av oss gå med i lokala vattenråd och varför inte försöka rekrytera fler medlemmar till Älvräddarna, en bra födelsedagspresent eller julkalpp till hen som redan har allt. Det är jobbigt och inte önskvärt att tvinga på andra sina intressen och värderingar, men samtidigt har vi som vattenengagerade ett ansvar att sprida kunskapen och berätta för andra hur illa det faktiskt är ställt. Med mer insikt

och kunskap kommer säkerligen fler också engagera sig. Att lyfta och uppmärksamma vattenhjärtar är ytterligare ett sätt att röna framgång och inspirera fler att engagera sig.

ATT VATTENFRÅGORNA ges så lite utrymme och uppmärksamhet i samhället överlag är något vi måste hjälpas åt att ändra på och det nu!

Jenny Olsson är verksamhetsutvecklare vid Naturskyddsföreningens Regionkansli Gävle-Dala och aktiv i Gävle-Dala Havs- och sötvattengrupp, samt f.d. länsordförande i Naturskyddsföreningen i Gävleborgs län

Vad vill vi göra med **juridiken** och vart vill vi komma?

Det är juridikens eviga dilemma att komma fram till vad som är "rätt" eller "fel". Ibland måste man nöja sig med lagom "rätt" och- eller lagom "fel" i ett enskilt mål. Ibland blir det emellertid helt fel i juridiken.

”

Jag vågar påstå att den största faran med det samhälleliga kraftfältet är att likgiltighet inför bestämmelserna som sådana riskerar breda ut sig, även hos domstolarna. Jag kallar fenomenet för normativ likgiltighet.

DOMVILLA ÄR ett fint gammalt ord på språket "juridiska". Ordet betyder ungefär att en dom är så dåligt skriven att den inte kvalar in såsom dom.

Som när en komiker lämnar scenen utan ett skratt i salongen eller då någon sjunger riktig snett. Tanken är att domvillan ska dödas snabbt genom överrättens försorg och aldrig riskera drabba parterna med skadeverkningar.

Ibland blir det ändå så tokigt att domvillan lyckas undgå den juridiske liemannen och överleva överprövning och drabbade parterers invändningar. Nu följer min berättelse om en domvilla som överlevde.

Välkomna till vattenrätten, Värmland och en domvilla som överlevde.

Historien handlar om ett litet vattenkraftverk i Värmland med det fantasieggande namnet Malta vattenkraftverk och den får hjälpa

oss att förstå vad som händer då det går riktigt snett i juridiken. Juridik är en bedömningskonst och juridik innehåller inga matematiskt deducerbara sanningar. Den här artikeln utgår från mitt konstnärskap. Företaget som driver vattenkraftverket är förstås oändligt nöjda med domvillan.

Så många Malta i våra skogar!

Det finns hundratals sådana kraftverk, inbäddade i landskapsgrön-ska invid någon "Maltafors". Då vårt vattenkraftverk byggdes 1914 var det en stor händelse i byn och den nya tiden "värkte sig fram", med Hjalmar Söderbergs ord, i "Det blå ankaret" och andra noveller. Det lilla vattenkraftverket vid Maltaforsen symboliserar också en mer än hundraårig era av juridisk utveckling. Från den allvarsamme insyningsmannens besök 1912, genom 1918 års vattenlag med lagligförklaring 1933 och in i miljöbalken med startuppställning för den Nationella prövningsplanen, för vattenkraf-

Dr Margaretha Svenning, miljöjurist och Christer Borg, generalsekreterare på tuben till Malta kraftverk när det byggdes i början på 1900-talet.

tens bidrag till det postindustriella samhällets elektrifiering.

Här står fortfarande Malta vattenkraftverk, mitt i allt värkande. Även vattenrätten värker sig fram.

Malta vattenkraftverk står inte i startelvan för omprövning enligt den Nationella planen, men vill gärna ha ett nytt tillstånd enligt miljöbalken. Kraftverket har tjuvstartat och tjuvstarten har lönat sig, rent juridiskt.

Hur kan det då löna sig att tjuvstarta?

Man kan betrakta juridikens normativa kärna utifrån många rätts- och samhällsvetenskapliga perspektiv. Är det samma sak att "ha" rätt och att "få" rätt? Är rättssäkerhet och rättvisa samma sak?

Miljöbalken är inte annorlunda än andra lagar och dess bestämmelser måste förstås dels i sitt eget normativa sammanhang, dels utifrån sin samhälleliga kontext. Min iakttagelse är att bestämmelsernas samhälleliga kontext just nu är ett starkt kraftfält även i domstolarnas hantering av miljöbalksmål. Riket ska nyindustrialiseras och omställas till grönt vilket ger perfekt kamouflage för en domvilla att gömma sig och överleva.

Jag vågar påstå att den största faran med det samhälleliga kraftfältet är att likgiltighet inför bestämmelserna som sådana riskerar breda ut sig, även hos domstolarna. Jag kallar fenomenet för normativ likgiltighet. Att inte bry sig om en domvilla eller underlåta motparters invänd-

ningar att avsätta spår betecknar jag som normativ likgiltighet. För vattenrättens vidkommande är ett exempel på normativ likgiltighet att domstolarna anger kommande omprövningar enligt den Nationella planens som skäl för att "spara" på krutet i pågående prövningar enligt bestämmelser före 1 januari 2019.

Viktigast är att ställa frågan om vilken sorts rättigheter och skyldigheter som uppkommer genom en tillståndsdom enligt miljöbalken. Malta vattenkraftverk är på det sättet mycket mer intressant ur juridikens synvinkel, jämfört med ur energiproduktionens synvinkel.

Vad tjuvstarten handlar om är att Malta vattenkraftverk nu skaffat sig alla rättigheter, men mycket få skyldigheter. Då det

blir kraftverkets tur enligt den Nationella prövningsplanen, då finns det inte mycket att hämta för staten. Tillståndsdomens normativa kärna är att den gäller mot alla och envar, även gentemot det allmänna. Även en domvillor som borde dödas men som överlevt bär dessa rättigheter, vilket förstås är en rättsstatlig självklarhet.

”

Jag bedömer att Maltas miljödom är ett skolexempel på en dom som är skadligt dålig för det allmänna därför att mark- och miljödomstolens ursprungliga felhantering av flera frågor, särskilt villkoren, bemötts med likgiltighet av överinstanserna.

Malta måste kunna lita på staten och miljödomen gäller!

Jag bedömer att Maltas miljödom är ett skolexempel på en dom som är skadligt dålig för det allmänna därför att mark- och miljödomstolens ursprungliga felhantering av flera frågor, särskilt villkoren, bemötts med likgiltighet av överinstanserna.

Hur stor normativ likgiltighet bör få vidkännas en tillståndsdom genom samtliga tre rättsinstanser? Finns det en lägsta nivå på domsformulering och prövning som transformerar domstolarnas alster till domvillor?

Högsta domstolen har det yttersta ansvaret för att uttolka lagarna och på det sättet avgöra vad som är legalitetens in- och utmarker i varje enskilt mål.

Miljörätten har vida utmarker och lagtolkningar kan vara svåra.

Dystert?

Måhända, men betecknat juridikens inneboende egenskap att vara arena där parter och domstolar agerar utifrån sina strategiska överväganden, ändå trösterikt.

Ska man vara jurist får man se till att bli existentialist!

Strategi blir nödvändigt för alla oss som försöker manövrera i den miljörättsliga terrängen. I det oländiga vattenrättsliga landskapet, under stark förändring, är det lätt att normativ pragmatism och eller likgiltighet griper omkring sig. Vad spelar miljörättslig legalitet för roll då nu ändå omprövningarna kommer?

Malta vattenkraftverk har tjuvstartat och skaffat sig normativa fördelar inför sin omprövning enligt den Nationella prövningsplanen. Ett strålande strategiskt drag från företags sida.

Men vad spelar det för roll?

Likgiltigheten är en bärande tanke för den som anlägger ett existentialistiskt perspektiv på sin tillvaro, så som i exempelvis Albert Camus "Främlingen". Ingenting spelar någon roll och handlingen har ingen spänning eller dramaturgisk klimax. Om man dör vid 20, 30 eller 70 saknar betydelse eftersom det kommer nya människor som ska ta över.

Spelar då miljöprövningen av Malta kraftverk någon roll, i den juridiska dramaturgin?

För att se mer positivt på saken rekommenderar jag Jean-Paul Sartres mer hoppfullt existentialistiska filosofi, närmare bestämt i hans senare tappning. Man kan säga att han där konstaterar att människan numera är vilse och utan vägledning eftersom Gud proklamerats död av Nietzsche, men att människan därmed också är fri att definiera sin egen moral.

Detta måste då också gälla alla parter och domstolars rätt att tillämpa gällande bestämmelser utifrån sin juridiska moral. Bästa argument vinner, således.

Här någonstans närmar vi oss juridikens bas. Högsta domstolen måste tydligt definiera den normativa moralen. Någonstans måste det finnas en röd linje mellan acceptabla domar och domvillor. I vårt fall måste den normativa moralen konstituera gränserna för miljöprövningens legalitet. Annars famlar vi i blindo.

Det är domstolarna och i sista hand Högsta domstolen som befäster rättsnormernas legitimitet och vilken sorts juridisk "moral-kodex" för processen som ska gälla.

I ett prövningsärende enligt miljöbalken måste det vara ansökningsunderlagen som ska mätas mot lagarna, även om legalitet vid denna typ av mål måste bedömas utifrån en viss juridisk moral-kodex. Miljöprövning är inte matematik och man måste fråga sig vad som är ett rimligt ansökningsunderlag. För hur mäter man vackert?

Vad har då praktiskt utövat juridisk existentialism med Malta kraftverk att göra?

Jo, det är i sista hand bara Högsta domstolen som kan uttala sig om innebörden av underrätternas

Donera med Swish!

Älvräddarna är tacksamma för alla donationer, stora som små!

Dr Margaretha Svenning, miljöjurist och Christer Borg, generalsekreterare och vattenexpert Torsten Werner under huvudförhandling om återkallande av tillstånd, Kaunis Iron AB, 2021.

prövning utifrån ett normativt perspektiv och besvara den svåra frågan som behöver besvaras. Existerar domvillan?

Sökandebolag skapar ingen miljöskyddsmoral och inget rättsligt normativt innehåll utan det är domstolarna som är miljöskyddsmoralens och normernas väktare. Hur det förhåller sig med processförande miljömyndigheter är en egen klurig fråga som är kopplad till frågan om vad som är ett allmänt eller ett enskilt intresse. Om man exempelvis anser att produktion av vattenkraftsel är ett allmänt intresse, även om produktionen är obetydlig såsom vid Malta vattenkraftverk, då existerar kanske ytterligare en avvagningsaktör på den juridiska arenan.

Domstolarna står därmed

tveklöst i direkt kontakt med den verklighet där normer och moral ifrågasätts, tacklas och upprätthålles. En verksamhet som ständigt utmanar rättstjänarnas lojalitet under lagarna.

Hur är det då med dömandets konstart?

Är den egna lojaliteten uppriktig? Försvaras sanningen eller sveket?

Frågor som egentligen är ointressanta, ur ett legalt perspektiv, men avgörande för lagarnas legitimitet. Det är inte juristen som bestämmer vad som är sant eller falskt, eller urminnes hävd. Det är lagarna som bestämmer vad som gäller för tillfället. Det som är sant vid en tidpunkt är falskt vid nästa, men vid varje tillfälle är det juristens uppgift att försvara.

Tungt, ja. För hur avgör man vad som är domvillan?

Det är inte enkelt att döma. Det är heller inte enkelt för andra parter att förhålla sig till en ansökan, som den för Malta vattenkraftverk. Det är sannolikt inte enkelt att formulera ett överklagande som förmår fästa överinstansens uppmärksamhet på just generalfelet med den överklagade domen- domvillan. Är modernisering och ombyggnad samma sak som nybygge? Vad är skillnaden mellan att få ett begränsat tillstånd att utöka sin produktion och att få domens välsignelse för den sammantagna produktionen? Vad menade man med en rättighet att avbörda och dämna 1912?

Fy för att vara juristen i huset, eller ska vi tro att pennan är kraftfullare än svärdet?

I Strindbergs svarta "Drömspel" från 1902 erbjuder sig Indras dotter att samla alla advokatens smärtor, mottagna förtroenden om brott, laster, orätt, baktal, smädelser ... i sin schal, för att sedan bränna dem. I drömspelets förvridna men utmejslade tankevärld framträder lagvrängarens vända, lika verklig eller överklig som man önskar. I Strindbergs tappning är advokaten sinnebilden för den arbetande juristen.

Akademins jurister ger han inte mycket för. Tillsammans med akademins teologer, filosofer och medicinare, betraktar han dem som ett monster med fyra huvuden, fyra sinnen, på en kropp. Och frågar sig, "Vem har skapat det monstret"?

Jag är benägen att ge Strindberg rätt, så till vida att jag vill inkorporera mark- och miljödomstolarna i monstret som därmed har fem huvuden, som uttolkare av miljörätten.

Om jag drömde ett juridiskt drömspel där jag vore advokaten skulle Indras dotter fråga mig:

”Hur kan jag då fånga domvillan om Malta i min schal och bränna den?”

Jag svarar Indras dotter såsom den drömde advokaten, nu älv-räddare och före detta statstjänsteman.

”Lilla vän, då räckte icke din schal! Se på dessa väggar; är det icke som om alla synder solkat tapeterna; se på dessa papper där jag författar historier om orätt; se på mig ... Hit kommer aldrig en människa som ler; bara onda blickar, visade tänder, knutna nävar ... Och alla spruta sin ondska, sin avund, sina misstankar över mig ... Se, mina händer äro svarta, och kunna aldrig tvättas, ser du hur de äro spruckna och blöda.”

Existentialismen och Strindberg antyder att människan är fri att skapa sin egen moral, men priset kan vara högt, såsom exempelvis förlust av biologisk mångfald, eller sin position.

”Rättvisan, som när den vill vara rättvis, blir sin mans banel!... Rätten, som så ofta gör orätt!”, säger advokaten. ”Och så juridiken, allas tjänare, utom tjänarnes!”, fyller Indras dotter i.

Har rätten gjort orätt i vårt fall?

Malta kraftverk i Värmland representerar inte en kategori av vattenkraftverk som har betydelse för den postindustriella elektrifieringen, men dess miljöprövning representerar en rättslig hantering som sedan hösten 2018 har blivit alltmer kontextuellt beroende av den Nationella prövningsplanen för vattenkraften. Även då ansökningar anhängiggjorts före den 1 januari 2019. Detta är tjuvstarten!

Det vore mig främmande att påstå att samtliga tre domstolar utfört en summarisk prövning av kraftverkets ansökan. Dock har den vattenrättsliga kontexten förvandlats till en arena för sum-

marisk bedömning.

Mark- och miljödomstolen formulerade ett domslut som faktiskt ger upphov till rättigheter utöver sökandebolagets yrkanden och naturligtvis, därtill, obegripliga villkor. Efter prövningen i Mark- och miljööverdomstolen levererades inte en dom som på något vis redogör för eller analyserar målet utifrån motparternas invändningar, eller de fel som fortplantat sig genom målets handläggning via mark- och miljödomstolens dom. Mitt överklagande till Högsta domstolen renderade inte i prövningstillstånd, trots vidhäftande processuella fel hos de två underinstanserna.

Normativ likgiltighet från domstolarnas sida kan således mötas med normativ medvetenhet från övriga parter. Företagen är duktiga på detta, men myndigheter och miljöorganisationer är sämre.

Jag blundar och ser en gruva långt upp i norr, som heter Kaunis Iron AB. Kaunis- det vackra berget. Den gruvan har levt, dött och återuppstått med sitt nya vackra namn. Gruvan har lyckats tjuvstarta sin nya tillståndsprövning genom att fortplanta sin föregångares orätter mot juridiken och miljön, genom det juridiska systemet. På det viset har gruvan etablerat nya sanningar, rent juridiskt, precis som Malta vattenkraftverk som ska rivas och byggas nytt, men ändå bara

renoveras.

Hur är detta möjligt?

Min analys utmynnar i att domstolarnas bedömning får tillerkännas en normativ likgiltighet som ger upphov till frågor. För hur ska man få vakthållning på grundläggande miljörättsliga principer och bestämmelser, om inte domstolarna kommer längre i analysen än sökandebolagets konsultingen beaktansvärd miljöpåverkan.

Hur långt kan vi då komma med rätten?

Så långt vi vill, eftersom vi själva definierar miljöbalkens normativa innehåll och utfall genom vår processföring.

Normativ likgiltighet från domstolarnas sida kan således mötas med normativ medvetenhet från övriga parter. Företagen är duktiga på detta, men myndigheter och miljöorganisationer är sämre. Jag tror det beror på att miljöorganisationer ibland försöker prata juridiska som man gör på myndigheter, när myndigheterna har dåliga dagar. Så säger jag, såsom extrovert existentialist och retoriker på miljörettens arena. Många Malta kan behöva förloras och lämnas där hän, men juridiskan måste vässas till nästa Malta.

Jag vill avsluta min artikel på det poetiska viset för ”I skogarnes djup bor skuggan och tystnaden slumrar där”. Frödings ord passar så väl vid Maltaforsen och därför lånar jag dem från Gitarr och Dragharmonika anno 1891. Vid Maltaforsen bor nu den juridiska skuggan och tystnaden, mitt i den s.k. gröna omställningens nutid. Tjuvstarten gav en domvilla som bäddar för en fortsatt smidig omprövning för det gamla kraftverket.

Välj djur- och naturvänligare el

El från levande vatten

Att arbeta tillsammans med naturen är en självklar del av vår vardag. Det gör vi för att du ska kunna välja el som inte bara är klimatsmart, utan också produceras med hänsyn till biologisk mångfald.

Läs mer om hur vi jobbar och byt till djur- och naturvänligare el på transenergi.se.

Använd kod: **FE107** (så får Älvräddarna en slant för nya kunder)

TRANÅS ENERGI

Vattenkraft ser inte ut så här...

Utan så här!

Våra sponsorer möjliggör förändring

Tack!

Vill du bli sponsor? Skriv till info@alvraddarna.se
Läs mer på alvraddarna.se/sponsor/

ALLT OM

FLUGFISKE + FishEco

DOGGER

bait & tackle shop

FISKE JOURNALEN

Flugfiske i Norden

Edgeflyfishing.com

GUIDELINE
It's all about the experience

ICE MAKERS

STOCKHOLMSFOG

Storsjö Fiskecamp

Storsjö Fjällturism AB

π FLY VATTEN & FISKEVÅRD

MAGNUS STRÖM
TROTTER

Backa Asp Minnesfond

FISH YOUR DREAM

Stefan Johansson

John Johns
EL-GE
Sportfiskecenter

Fiskeshopen
Mörum

FISKECENTRUM

Sportfiske Mässan
MIXFISHING

BÖJDA SPÖN

PATRIK DAUGAARD AB
DANO FLY

HELINGÖRDE
Vs Teknik AB

Ljustorpens FVO

M.L. Måleri AB
MICHAEL LARSSON

flugbindning.com

FISHING GUIDE

minimark & trädgård AB

Mälardalens sportfiske

M.L. Måleri AB

flugbindning.com

FISHING GUIDE

Munkebo VVS Bolaget i Karlstad AB Sportfiskeklubben Golden Fly Fiskeguide i Falkenberg AB Tyttbo Forsfiske Ovanåkers FVO
DMD-Consulting Sweden Ekbergs Fiske Härkan & Långan Jakt och Fiske Icehotel AB Jan Lahenkorva Lidmans Svartån
Måndagsgruppen Möbelsnickare Christofer Eliasson Packalätt Skandinavien Rossöns FVOF Sandhamsguiderna AB
Sportfiskebutiken Tajtlajn AB Sävåns Övre Fiskevårdsområdesförening Camp Juno Måns Tham Arkitektkontor AB
Sportfiskeguiden.se Werna Försäkring & Finans AB Studio Henrik Bonnevier Utrans Fiskevårdsförening (UFvF) Gunnar Westrin
Alriks Rörningsteknik AB Annonkonsult Migge Sarrión AB Letsdeliverit Sweden AB RN Bygg i Gävle AB

Foto: Magnus Ström

Gillar du Älvräddarna?

Har du en idé eller vill hjälpa till, men vet inte hur?

KANSKE ÄR DU den vi söker, samtidigt som du drar dig för att inte göra dig till besvär?
Då ska du veta att vi alltid är öppna för nya inspirerade ideella krafter och eldsjälar som kan tänka sig att hjälpa till i vårt arbete.

Som organisation tror vi på att följa samhällsutvecklingen genom att förnya oss både i tanke och handling. Man kan bidra på många olika sätt utöver att ge ett ekonomiskt bidrag eller att vara stödmedlem.

Kanske sitter just du på egenskaper som kan vara värdefulla för oss?

NYHETSBEVAKNING OCH webbredaktör är något vi gärna skulle önska att få ett tillskott av, och även kanske mer regelbundna internationella nyhetsinslag. Är du duktig på att teckna och kanske kan göra bilder och seriestrippar som vi kan publicera på webben och i vår tidning? Är du duktig på att fota och kan tänka dig att låta oss använda ditt material?

Kanske skulle du kunna tänka dig att skaka liv i vår Youtube-kanal och skapa innehåll med allt

från intressanta intervjuer eller olika videos som faller inom ramen för vår intressesfär?

HAR DU EN IDÉ som du vill förädla eller funderar på om du skulle kunna vara behjälplig med? Har du en projektidé men behöver en förening att luta dig mot i en bidragsansökan? Tveka då inte att höra av dig till oss. Alla idéer och hjälp är av intresse.

Vi kan till och med under vissa premisser ställa upp som praktikplats med arbetsträning om du känner att du har kvalitéer som vi kan ha nytta av förutsatt att du kan arbeta någorlunda självständigt. Och så klart att det godkänns med att ha digitala arbetsplatsmöten. Fysiskt är detta svårare då vi bara har ett fysiskt kansli i Robertsfors (Västerbotten).

SKRIV TILL OSS och berätta om din idé eller vad du kan tänka dig att erbjuda för kunskaper och expertis så kontaktar vi dig; info@alvraddarna.se

"Vi är Sveriges viktigaste miljöorganisation" / Christer Borg

BEGRÄNSAD EFTERSÄNDNING

Älvräddarna Robertsfors, Stantorsgatan 6, 915 31 Robertsfors

Älvräddarna

ÄLVRÄDDARNA